

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

1968 yılında Samsun'un Terme ilçesinde doğdu. 1978 yılında İlkokulu, 1985'te Terme İmam-Hatib Lisesi'ni bitirdi. 1984 yılında dînî ilimlerden icâzetnâme aldı. 1990 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 1991 yılında aynı Fakültenin Kelâm Anabilim Dalı'nda Araştırma Görevlisi oldu. 1992'de Yüksek Lisans'ını, 1996 yılında *Sadru'sh-Şerîa es-Sânî'ye Göre İnsân Hürriyeti ve Fiilleri* isimli çalışmasıyla Doktorasını tamamladı. 1993 yılında Mısır'a giderek bir süre Arabca dil kursuna devâm etti ve Kâhîre Üniversitesi'nde araştırmalarda bulundu. 1997 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelâm Anabilim Dalı Yardımcı Doçentliği'ne atandı. 2002 yılında Doçent, 2009 yılında Profesör oldu. Halen İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelâm Anabilim Dalı'nda öğretim üyeliği ve Temel İslâm Bilimleri Bölüm Başkanlığı görevlerini sürdürmektedir. Yayınlanmış kitâbları ve makaleleri bulunmaktadır.

Te'lif Kitâbları:

- 1) *Kur'ân Işığında Kader ve Özgürlük*, Beyan Yay., İstanbul 1998.
- 2) *Türk Kelâm Bilginleri*, İnsan Yay., İstanbul 2004.
- 3) *Kur'ân-ı Kerîm'de İmân-Amel İlişkisi*, İşaret Yay., İstanbul 2008.
- 4) *Kur'ân-ı Kerîm'de İmân-Ablâk İlişkisi*, İşaret Yay., İstanbul: 2008.

Çevirdiği Kitâblar:

- 1) *İslâm Dîni* (Mevlânâ Muhammed Ali'den), İşaret Yay., İstanbul 2007.
- 2) *Kur'ân Sözlüğü* (John Penrice'den), İşaret Yay., İstanbul 2010.
- 3) *Kelimeler Arasındaki Farklar* (İsmail Hakkı Bursevî'den), İşaret Yay., İstanbul 2011.
- 4) *Kur'ân'da Edebî Tasvîr* (Seyyid Kutub'dan), İşaret Yay., İstanbul 2011.
- 5) *Kur'ân'da Kıyâmet Sahneleri* (Seyyid Kutub'dan), İşaret Yay., İstanbul 2011.
- 6) *Kur'ân'da Müşkil Âyetler* (Nisâbûrî'den), İşaret Yay., İstanbul 2014.

KUR'ÂN'DA MÜŞKİL ÂYETLER

(Bâbiru'l-Burbân fî Me'ânî Müşkilâti'l-Qur'ân)

Mahmûd b. Ebi'l-Hasen en-Nîsâbûrî

Çeviri: Prof. Dr. Ömer Aydın

işaret

İŞARET YAYINLARI: 155
Kur'ân Kitâbhı

Kitâbın özgün adı ve Yazarı
Bâhiru'l-Burhân fî Me'âni Müşkilâti'l-Qur'ân
Mahmûd b. Ebi'l-Hasen en-Nîsâbüri

1. bsk. İstanbul 2014

© İşaret Yayınları

Genel Yayın Yönetmeni
Dr. İsmet Uçma

Çeviri
Prof. Dr. Ömer Aydın

Tashih-Redaksiyon-Mizanpaj
Ertuğrul Özalp

Dizgi
Ö.A.

Kapak
Yalçın Yoncalık

Baskı-Cild
Acar Matbaacılık Promosyon Lmd. Şti.
Litrosyolu Fatih Sanayi Sitesi No: 280 Topkapı-İstanbul
Tel: (0 212) 613 40 41—Fax: (0 212) 613 05 64

ISBN
978-975-350-273-3

Sertifika no
15826

Mizanpaj programı: QuarXPress
Karakter [font]: GaramondTürk
Metin: 10.7 pt. (*Paragraf arası:* 1.5 mm.; *satır arası:* 13 pt.)
Dipnot: 9.7 pt. (*Satır arası:* 12 pt.)

İşaret Yayınları
Ankara cad., No: 31/63 34410, Çağaloğlu-İst.
Tel: (0 212) 519 17 28 — 528 30 61-62-63
Faks: (0 212) 528 30 59
isaret@isaretyayinlari.com.tr
www.isaretyayinlari.com.tr

İÇİNDEKİLER

Giriş	9
Mukaddime	13
1. Fâtiha sûresi	15
2. Baqara sûresi.....	22
3. Âlu İmrân sûresi.....	120
4. Nisâ sûresi	148
5. Mâide sûresi	169
6. En'âm sûresi	186
7. A'râf sûresi.....	206
8. Enfâl sûresi	224
9. Tevbe sûresi	233
10. Yûnus sûresi.....	249
11. Hûd sûresi.....	258
12. Yûsuf sûresi.....	273
13. Ra'd sûresi.....	287
14. İbrâhîm sûresi	292
15. Hicr sûresi	297
16. Nahl sûresi	305
17. İsrâ [Benû İsrâîl] sûresi	313
18. Kehf sûresi	326
19. Meryem sûresi.....	339
20. Tâ-Hâ sûresi	345
21. Enbiyâ sûresi.....	354
22. Hacc sûresi.....	361

İÇİNDEKİLER

23. Mü'minûn sûresi	372
24. Nûr sûresi	379
25. Furqân sûresi	389
26. Şu'arâ sûresi	396
27. Naml sûresi	401
28. Qasas sûresi	407
29. 'Ankebût sûresi	415
30. Rûm sûresi.....	420
31. Loqmân sûresi.....	424
32. Secde sûresi	426
33. Ahzâb sûresi.....	429
34. Sebe' sûresi	441
35. Fâtır [Melâike] sûresi.....	448
36. Yâ-Sîn sûresi	452
37. Sâffât sûresi	460
38. Sâd sûresi	472
39. Zümer sûresi	483
40. Mü'min sûresi.....	489
41. Fussilet [Secde] sûresi	491
42. Şûrâ sûresi.....	496
43. Zuhruf sûresi.....	499
44. Duhân sûresi.....	505
45. Câsiye sûresi	507
46. Ahqâf sûresi	510
47. Muhammed sûresi	513
48. Feth sûresi.....	516
49. Hucurât sûresi.....	522
50. Qâf sûresi	526

İÇİNDEKİLER

51. Zâriyât sûresi.....	532
52. Tûr sûresi	537
53. Necm sûresi.....	539
54. Qamer sûresi.....	545
55. Rahmân sûresi.....	549
56. Vâqı'a sûresi.....	556
57. Hadîd sûresi	562
58. Mücâdele sûresi	567
59. Haşr sûresi.....	569
60. Mumtehine sûresi	573
61. Saff sûresi	576
62. Cum'a sûresi.....	577
63. Münâfiqûn sûresi	578
64. Teğâbün sûresi.....	579
65. Talâq sûresi.....	580
66. Tahrîm sûresi	582
67. Mülk sûresi.....	584
68. Qalem [Nûn] sûresi.....	588
69. Hâqqa sûresi	591
70. Me'âric sûresi	595
71. Nûh sûresi.....	598
72. Cinn sûresi	600
73. Müzzemmil sûresi	604
74. Müddessir sûresi	607
75. Qıyâme sûresi	611
76. İnsân sûresi	615
77. Mürselât sûresi	618
78. Nebe' sûresi.....	621

İÇİNDEKİLER

79. Nâzi'ât sûresi	623
80. 'Abese sûresi	626
81. Tekvîr sûresi.....	629

GİRİŞ

MÜELLİFİN HAYÂTI ve ESERLERİ

A) İsmi ve Nesebi

Onun biyografisini veren kaynaklar isminin, Mahmûd b. Ebi'l-Hasen b. el-Huseyn en-Nîsâbûrî el-Ğaznevî olduğunda icmâ etmiştir. *Mu'cemu'l-Müellifîn* yazarı, babasının isminin Ali olduğunu zikreder. Onun biyografisini ilk zikreden kişi, *Mu'cemu'l-Udebâ*'da (19/124) Yâqût'tur. Ondan sonra müellifin biyografisini veren herkes, harfi harfine bu biyografiyi nakletmiştir. Dolayısıyla es-Suyûtî, *Buğyetu'l-Vu'ât*'ta,¹ ed-Dâvûdî, *Tabaqâtu'l-Müfessirîn*'de,² ez-Zirikli, *el-A'lâm*'da³ Ömer Kehhâle, *Mu'cemu'l-Müellifîn*'de⁴ bu biyografiyi zikrederler. Lakâbı, “Beyânu'l-Haqq” idi.

B) İlmî Nitelikleri

Yâqût şöyle diyor: “O; âlim, bâri [kabiliyetli], müfessir, lügatçi, faqîh, mâhir ve fasîh idi.” Bu vasıflar, sâhibinin şânının büyük, ilminin engin, mevkiinin yüksek ve mertebesinin üstün olduğuna delâlet eder.

Kitâbından onun ilminin boyutu anlaşılıyor. *Zîrâ* kitâb, muhtasar olmasına rağmen, onda nahiv, belâğat, lügat, fıkıh, hadîs, nükte, münâzara ve redd kabilinden bol bilgi ve birçok faydalı konu bir araya toplanmıştır.

Elimizde bulunan kaynaklar, Nîsâbûr'da bulunması dışında kimlerden ilim aldığı, hocalarının kimler olduğu, kendi-

¹ Bkz. es-Suyûtî, *Buğyetu'l-Vu'ât*, II/277.

² Bkz. ed-Dâvûdî, *Tabaqâtu'l-Müfessirîn*, II/312.

³ Bkz. *el-A'lâm*, VII/167.

⁴ Bkz. *Mu'cemu'l-Müellifîn*, XII/157.

sinden ilim alanları ve okuyanları zikretmezler. Muhtemelen o Nisâbûr'dan dışarı çıkmamıştır. Çünkü matbu *Târîhu Bağ-dâd* zeyillerinde ondan bahsedilmez.

C) Fıkhî Mezhebi

Şeyh, Hanefî mezhebinden idi. Bununla birlikte, ilminin genişliğine ve fazîletinin büyüklüğüne rağmen onu el-Qureşî, *Tabaqâtu'l-Hanefiyye*'de ve Qâsım b. Kutlubuğâ, *Tâcu't-Terâcim*'de zikretmemiştir. Muhtemelen o, –kendisinin ileride zikredeceğimiz şiiirinde de işâret ettiği gibi–, fazla tanınmamış bir kişiydi.

Onun Hanefî mezhebine mensub olduğu, Allâh Teâlâ'nın, *fe in ubsirtum [eğer engellenmişseniz]* (2:196) âyetini açıklarken söylediği şu sözlerinden anlaşılacaktır:

eş-Şâfiî şöyle demiştir: “*İhsâr*, ‘düşmanın men'i/engellemesi'dir. Çünkü bu âyet, Peygamber'in (a.s) engellendiği yıl olan Hudeybiyye umresinde nâzil olmuştur. Bu yüzden Allâh, *Emîn olduğumuz vakit* (2:196) buyurmuştur.”

Bize göre *ihşâr*, maraz/hastalık sebebiyle olur. Bu, İbn Abbâs ve İbn Mes'ûd'un görüşüdür.

Allâh Teâlâ'nın, *fe-mâ isteysere mine'l-bedy [bedy'in/kurbanlık hayvânın kolay olanını]* (2:196) âyetini açıklarken şöyle demiştir:

İbn Abbâs'dan rivâyet edildiğine göre, *bedy*den maksad, “şât”tır [koyundur]. Bu, bizim de görüşümüzdür.

Allâh Teâlâ'nın, *Ve boşanan kadınlar, kendi kendilerine üç qur beklerler* (2:228) âyetinin tefsîrinde el-Ferrâ şöyle dedi: “Sahâbenin ve fukahânın ekseriyetinden rivâyet edildiğine göre *qur*, ‘hayz'dır.”

Şâfiî mezhebine işâretle bazılarından *tubr* [temizlik] olarak rivâyet edildiğini söyler ve bunu mübhem bulur. Sonra

mezhebini desteklemek için *qur'un*, “hayz” olduğuna dâir delîl getirir.

Allâh'ın, *Adâletten sapmamanız için bu daba muvâfiktir* (4:3) âyetini, *teceverû* [zorba olmamanız] şeklinde tefsîr eder.

Sonra şöyle der: “Bunu, *kesretu'l-iyâl* [çok eş] olarak tefsîr eden kimse, onu *iyâl*'in lâfzına değil ma'nâsına hamletmiştir.” O, bununla eş-Şâfî'yi kastediyor.

D) Vefatı

Kaynaklar, müellifin vefât târihi olarak farklı yıllar zikretmiştir. Zirikli ve Kehhâle, hicrî 550 yılında vefât ettiğini kaydediyor.⁵ Kehhâle, başka bir yerde hicrî 553'te hayâtta olduğunu söylüyor.⁶ Bu beyânlara göre 553 yılından sonra bir müddet daha yaşadığı ve hicrî 555 yılı civârında vefât ettiği kaydedilmektedir.⁷

E) Eserleri

Yâqût, onun içinde icâz iddiâ ettiği pek çok eseri bulunduğunu söylemektedir. Bunlar:

- 1) *Halqu'l-İnsân*.⁸
- 2) *Cümelu'l-Ğarâib fî Tefsîri'l-Hadîs*.⁹

⁵ Bkz. *el-A'lâm*, VII/166; *Mu'cemu'l-Müellifîn*, XII/157.

⁶ Bkz. *Mu'cemu'l-Müellifîn*, XII/182.

⁷ Safvân Adnân Dâvûdî, *Vadahu'l-Burbân Mukaddimesi*, Beyrut, 1990, s. 15.

⁸ Bkz. *Tabakâtu'l-Müfessirîn*, III/313; *Buğyetu'l-Vu'ât*, II/277. Kitâb, Dâru'l-Kütübi'l-Misriyye, no: 2445'te 2 cilt hâlinde yazma olarak mevcuttur. I. cilt 150 varak, II. cilt ise 103 varaktır.

⁹ Eser, III. Ahmed Kütübhânesi, no: 2334'te yazma olarak mevcuttur.

3) *Îcâzu'l-Beyân 'an-Me'ânî'l-Qur'ân.*

(Bu üç kitâb, müellifin biyografisinden bahseden herkes tarafından zikredilmiştir.)

4) *Dürru'l-Kelimât 'alâ Ğururi'l-Âyâti'l-Mevbûmeti li't-Te'âruzi ve's-Şubuhât.*¹⁰5) *Ğururu'l-Eqâvîl fî Me'ânî't-Tenzîl*¹¹ veya *Zübdetu't-Tefâsîr ve Lum'atu'l-Eqâvîl.*¹²6) *Şevâridü's-Şevâhid ve Qalâidu'l-Qasâid.*¹³7) *el-Es'iletu'r-Râi'a ve'l-Ecvibetu's-Sâri'a.*¹⁴8) *el-Mûcez fi'n-Nâsib ve'l-Mensûb.*¹⁵

Bunların yanısıra müellifin kitâbında adı geçen eserleri ise şunlardır:

1) *Qıta'u'r-Riyâz fî Bidâ'i'l-İ'tirâz.*¹⁶2) *Kitâbu'l-Ğalâle.*¹⁷

¹⁰ Bkz. *Mu'cemu'l-Müellifîn*, XII/182; *Îzâbu'l-Meknûn*, II/58, 144.

¹¹ Bkz. *Mu'cemu'l-Müellifîn*, XII/182; *Îzâbu'l-Meknûn*, II/58, 144; *Hediyyetu'l-Ârifîn*, VI/403.

¹² Bkz. *Mu'cemu'l-Müellifîn*, XII/182; *Îzâbu'l-Meknûn*, II/58, 144; *Hediyyetu'l-Ârifîn*, VI/403.

¹³ Bkz. *Mu'cemu'l-Müellifîn*, XII/182; *Hediyyetu'l-Ârifîn*, II/403.

¹⁴ Bkz. *Hediyyetu'l-Ârifîn*, VI/403.

¹⁵ Bkz. 2:23'ün tefsîri.

¹⁶ Eserin bir yazma nüshası, Chester Beatty Library, no: 3883'te mevcuttur.

¹⁷ Bkz. 2:58'in tefsîri.

MUKADDİME

Bismillâbi'r-Rabmâni'r-Rabîm

Rabbim, kolaylaştır ve tamâmına erdir.

Fakîh, kâdî, imâm, âlim, beyânu'l-hakk, hatmu'l-müfessirîn Mâhmûd b. Ebi'l-Hasen b. Huseyn en-Nîsâbûrî –Allâh onu rahmetiyle kuşatsın– şöyle dedi:

Hakkının tam karşılığıyla Allâh'a hamd, yaratıklarının en hayırlısı Muhammed'e (a.s), o'nun temiz âline ve pak nesline salâttan sonra; kuşkusuz ilimlerin en fazîletlisi Allâh katından nâzil olan ve Allâh ile kulu buluşturan bir vâsita olan Kitâbullâh'ın ilmidir. Onun tefsirlerinde, ya öncekilerden birinin kısa bir sözüyle yetinildiğini, ya da –sonrakilerin mecmu'alarında olduğu gib-i özellikle çoğaltıldığını ve tekrârlandığını gördüm.

Birinci yol çok kısa olduğu için gönüllere şifâ vermiyor; ikincisi ise sözü çok uzattığı için hâfızada tutmayı zorlaştırıyordu. Bu yüzden veciz bir lâfızla, kolay bir yöntemle, ğarîb'in sonucunu kısaca ve zor anlaşılın müşkil'in hâllini en uygun uzunlukta olacak tarzda tenzîl'in müşkilâtını izah ve te'vîl'in ğavâmızını [kapalılarını] en güzel şekilde açıklamak için Allâh'tan (a.c) başarı ihsân etmesini diledim. Kimi zamân akıl harekete geçsin, tabiat hazır olsun, ediblere ve yazarlara kolay gelsin diye bazı güzel şiirleri zikretmeye ihtiyaç duydum. Nitekim akıl sâhibi âlimler onun ma'nâlarının peşine düşerler.

MUKADDİME

Bu kitâbdakilerin tamâmı, yüzü açılmış bir tefsîr veya kolu sıvanmış bir te'vîldir. Dolasıyla o, bu iki husûsu ihtivâ eden kitâblara göre siyah atın ve doru atın alnındaki beyazlık gibidir.

Başarı Allâh'tandır.